

Szenes Zoltán

A NATO első bővítése (1952)

Bevezetés

70 éve csatlakozott Görögország és Törökország az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez, a NATO-hoz. Jól illik egy ilyen történeti esemény a 70. születésnapját ünneplő történészprofesszorhoz, hiszen többéves együttműködésünk során (egymás mellett volt az irodánk a szép emlékű Nemzetközi és Európai Tanulmányok Karon) Fülöp Mihály barátom állandóan a történettudomány és a honvédelem összefüggéseiről „tanított” engem. Emlékszem, amikor megjelent a párizsi magyar békeszerződésről szerkesztett, a 70. évfordulóra időzített könyve,¹ lelkesen magyarázta a békeelőkészítés haderőszervezési és határvédelmi kérdéseit, mutatta a fényképeket és a térképeket. Realista történetszemlélete mindig emlékeztetett a katonai erő fontosságára.

A téma azonban nemcsak a kettős 70. évforduló kapcsán fontos, hanem a ma történései alapján is. Nemrégén fejeződött be a NATO madridi csúcstalálkozója (2022. június 29–30.), ahol a szövetség vezetése további bővítésről döntött Finnország és Svédország meghívásával. Ez lesz a NATO kilencedik bővítési köre, amely már az orosz háború következménye. Ahogyan Joe Biden amerikai elnök mondta a csúcstra érkezésekor: „Putyin Európa finlandizációját szeretne volna elérni, ehelyett Európa NATO-sítását kapta.”² Minden újabb tagfelvétel politikailag, katonailag, földrajzilag erősítette a NATO-t. 1952-ben a szövetség Délkelet-Európa és a Közel-Kelet irányába terjeszkedett. Nyugat-Németország felvétele (1955) már Közép-Európát célozta meg. Spanyolország csatlakozása (1982) ismét Dél-Európát és a Földközi-tenger védelmét erősítette. A negyedik bővítési kör, 1999-ben, megkezdte a kelet-európai „térhódítást” (Csehország, Lengyelország, Magyarország), amelyet aztán a 2004. évi „boom” (egyszerre hét ország, a baltiak, valamint Bulgária, Románia, Szlovákia és Szlovénia)

¹ FÜLÖP 2018.

² NATO 2022.

sikeresen továbbfejlesztett. Az utolsó három kör lényegében a nyugat-balkáni országokra terjesztette ki a NATO védelmi ernyőjét (2009: Albánia és Horvátország; 2017: Montenegró; 2020: Észak-Macedónia). A mostani madridi meghívás pedig már az Észak-Európa felé történő építkezést jelenti, ami teljesen összhangban van a NATO 360 fokos biztonsági megközelítésével.

Az Észak-atlanti Szerződés 10. cikke kimondja: „A Felek egyhangú megegyezéssel a Szerződéshez való csatlakozásra hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a Szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájárul az észak-atlanti térség biztonságához.”³ Ma a NATO-nak 30 tagja van, év végéig remélhetőleg 32, ami meggyőzően bizonyítja a partnerségi, bővítési politika történelmi sikerét. A cikk az első bővítés politikai-történelmi körülményeit, a NATO (Egyesült Államok) érdekeit, szövetségi hasznát, a görög és török csatlakozás megfontolásait dolgozza fel. Bemutatja a bővítés formálódó adminisztratív szabályait, a két ország taggá válásának alapszerződési következményeit, a NATO délkelet-európai „építkezésének” első lépéseit. Az írás a köztudottan „jó viszonyt” ápoló két szomszédos ország NATO-hozzájárulásának rövid értékelésével zárul. A kutatás az elérhető szakirodalmon kívül a NATO Archívumban található dokumentumokra támaszkodik, amelyeket az elmúlt évtizedben felszabadítottak a titkos minősítés alól.

Stratégiai kontextus

Görögország és Törökország hamar felkerült a NATO/az Egyesült Államok bővítési „radarjára”. Harry S. Truman amerikai elnök 1947. március 12-én hirdette meg híres „feltartóztatási” doktrínáját, amely az amerikai hidegháborús politika egyik sarokköve lett. Erre az időre már világossá vált, hogy a „zavarodott, érthetetlen és kifulladásos világban” (Churchill) az Egyesült Államoknak mint „meghívott birodalomnak” (*Empire by invitation* – Geir Lundestad norvég történész elnevezése) kell vezető szerepet vállalnia a Szovjetunió terjeszkedő politikájával szemben. A II. világháború két győztes nagyhatalma, az Egyesült Államok és a Szovjetunió között az együttműködés folyamatosan gyengült, az antifasiszta koalíció működését egyre több konfliktus terhelte. A szovjet–amerikai szembenállás következtében megkezdődött a nemzetközi rendszer bipolarizálódása, bár Nagy-Britannia és Franciaország megpróbált Európában egyensúlyozó politikát folytatni a két győztes nagyhatalom

³ Az Észak-atlanti Szerződés 1994: 47.

között. Truman kongresszusi beszédében kifejtette, hogy „a világtörténelem jelen pillanatában csaknem minden nemzetnek választania kell a két életmód alternatívája között”, a szabad választású demokratikus vagy a kisebbség által a többségre erőszakolt politika között.

„Céljainkat nem tudjuk megvalósítani, ha nem segítjük a szabad nemzeteket szabad intézményeik és nemzeti integritásuk megőrzésében olyan agresszív mozgalmakkal szemben, amelyek totalitárius rendszereket akarnak rájuk kényszeríteni. Ez annak a világos felismerése, hogy a szabad népekre kényszerített diktatórikus rendszerek közvetlen vagy közvetett agressziója aláássa a nemzetközi béke alapjait, és ezáltal az Egyesült Államok biztonságát.”⁴

Javasolta, hogy az ország 400-400 millió dolláros katonai és gazdasági segéllyel, valamint szakértői *know-how*-val támogassa Görögországot és Törökországot.

A beavatkozás nem volt előzmény nélküli: az angolok 1947. február 21-én jelezték az amerikaiaknak, hogy kivonják csapataikat Görögországból, gazdasági okok miatt nem tudják tovább támogatni a két országot. Ez a II. világháború időszakában kialakított brit mediterrán stratégia bukásának nyílt beismerése volt, és a brit birodalom rendíthetetlenségének szertefoszlását jelentette. Egy héttel később a görög kormány szintén segítséget kért Washingtontól a görög kommunista hadsereggel vívott harcához. A II. világháborúban semleges politikát folytató Törökország is támaszt várt az amerikaiaktól gazdasági problémáinak megoldásához. A támogatás eredményes volt, mindkét országot sikerült Nyugat-barát politikai fejlődési pályán tartani. A Truman-doktrínával az Egyesült Államok kinyilvánította, hogy kész minden olyan demokratikus kormányzat megsegítésére, amely külső erők által támogatott belső „felforgató” mozgalmakkal néz szembe. Ez a politika nemcsak Európára, hanem minden olyan kontinensre és térségre vonatkozott, ahol a Szovjetunió a hatalmát szerette volna érvényesíteni. Washington kilépett az európai kül- és biztonságpolitika keretei közül, globális kötelezettséget vállalt. A hidegháború új fordulatot vett.

A Truman-doktrína másik elemét, a „dió másik felét”⁶ egy nemzetközi gazdasági segélyprogram alkotta, amely George C. Marshall amerikai külügyminiszterről kapta nevét. A Marshall-tervet hivatalosan Európai Újjáépítési Tervnek (European Recovery Plan) nevezték, amelynek célja a II. világháborúban legyengült öreg

⁴ Alpha History [é. n.].

⁵ National Archives 1942.

⁶ MAGYARICS 2014: 330.

kontinens gazdasági talpra állítása volt. A II. világháborúban az Egyesített Vezérkari Bizottság elnökeként szolgáló Marshall tábornok a terv rendeltetését, okait és tartalmi elemeit 1947. június 5-én, a Harvard Egyetemen tartott beszédében jelentette be: „Az Egyesült Államoknak minden tőle telhetőt meg kell tenni azért, hogy a világon a gazdaság egészséges működése helyreálljon, mert anélkül nincs politikai stabilitás és biztos béke.”⁷ A „földklónak nyújtott szalmaszál” (Ernest Bevin brit külügyminiszter hasonlata) program keretében 1948–1951 között 17 milliárd dollár áramlott Európába kölcsönök és segélyek formájában, amelyből Görögország és Törökország is részesült.

Truman kezdeményezései jelentős változásokat hoztak az amerikai külpolitikában, amely fokozatosan alakult ki a II. világháború után. Ekkor már ismert volt Sztálin moszkvai beszéde (1946. február 9.) a kapitalista és kommunista világ eltérő világképéről, Winston Churchill fultoni beszéde (1946. március 5.) a két világot elválasztó vasfüggönyről. A nagyhatalmak közötti együttműködés akadozott, kölcsönös gyanakvás és félelmek akadályozták a tárgyalásokat és a kooperációt. Eltérő elképzelések és viták voltak Európa jövőjéről, biztonságáról, az úgynevezett németkérdésről, a befolyási övezetekről, globális (ENSZ-beli, közel-keleti, délkelet-ázsiai) kérdésekről, gyakorlatilag mindenről. Ugyanakkor a katonai erőviszonyok Európában 1946 végére erősen Moszkva javára billentek. A nyugat-európai országok végtelenül meggyengültek a világháborúban, az USA már csak 391 ezer, míg Nagy-Britannia 488 ezer fős haderővel rendelkezett Európában, a szovjet fegyveres erők száma pedig elérte a 4 millió főt.⁸ A Szovjetunió agresszív terjeszkedést folytatott Kelet-Európában, támogatta az európai kommunista pártokat és mozgalmakat (különösen Franciaországban, Olaszországban és Görögországban volt erős a kommunista párt), a megállapodásokat (Jalta, Potsdam) öncélúan értelmezte, saját érdekeinek megfelelően próbálta felhasználni. Nem engedélyezett szabad választásokat Lengyelországban, Kelet-Európa minden országára kommunista vezetést erőszakolt, miközben Iránban, Görögországban és Törökországban is közvetlen befolyásszerzéssel próbálkozott. Úgy tűnt, hogy a nyugati demokrácia súlyos veszélybe került Európában.

A Szovjetuniótól való félelem miatt Nyugat-Európában védelmi szervezkedések kezdődtek: a Dunkerque-i Szerződés 1947. március 4-én jött létre Franciaország és Nagy-Britannia között, a Brüsszeli Szerződést 1948. március 17-én írta alá Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg és Nagy-Britannia kormánya. A britek azonban felismerték, hogy a nyugat-európai katonai erők önmagukban nem lesznek

⁷ Wilson Center 1947.

⁸ BOGNÁR 2009: 16.

legendőek, és tárgyalásokat kezdeményeztek az amerikaiakkal és a kanadaiakkal *egy új transzatlanti szövetség* létrehozásáról. Az új védelmi szövetség létrehozását, mint ahogyan az lenni szokott, a történelmi események felgyorsították. Az 1948-as évet a „németkérdés”⁹ uralta, a Szovjetunió semleges Németországot szeretett volna, az Egyesült Államok pedig az antikommunista Nyugat-Németország létrehozásán munkálkodott. Miután Moszkva nem tudta megakadályozni, hogy a három nyugati nagyhatalom bevezesse az új német márkát saját megszállási övezeteiben, 1948 márciusában a szovjetek kivonultak a Szövetséges Ellenőrzési Tanácsból, amely gyakorlatilag megszűnt. Moszkva szerint a nyugati hatalmak lerombolták a potsdami megállapodásban rögzített négyhatalmi irányítás rendszerét, aminek következtében elvesztették „azt a legális alapot, amely biztosította jogukat a Berlin igazgatásában való részvételhez”.¹⁰ Ezért július 24-re a város összes közlekedési kapcsolatát (közúti, vasúti, vízi) elvágták, és a szovjet zónában fekvő Berlin (a várost összesen 7500 fős nyugati helyőrség védte) nyugati szektorai lakóinak ellátását megszüntették. Ezzel a város az európai hidegháború gyújtópontjává vált. A szembenállás fontosságát Vjacseszlav Molotov szovjet külügyminiszter a következőképpen fogalmazta meg: „Ami Berlinnel történik, az Németországgal történik. Ami pedig Németországgal történik, az egész Európával történik.”¹¹ A berlini blokád azonban nem érte el a célját, mert a nyugati szövetségesek megszervezték a város ellátását, így azt végül Joszif Sztálin 1949. május 9-én megszüntette.¹² A berlini léghíd óriási nyugati siker volt, viszont megerősítette azt a véleményt, hogy az USA nélkül (a szállítási feladatok háromnegyedét az amerikaiak végezték el) az európai nagyhatalmak nem boldogultak volna (mint ahogyan a modern légi hadműveletekben [Koszovó 1999, Líbia 2011] sem volt elég az európai légierő).

Az 1948-as év jórészt azzal telt el, hogy a nyugati kormányok hosszadalmas tárgyalásokat folytattak Washingtonnal, amelyek során megpróbálták felmérni,

⁹ A „németkérdés” folyamatos konfliktust gerjesztett a szövetséges hatalmak (különösen az Egyesült Államok és a Szovjetunió) között, ami Németország kettészakadásához vezetett: az angol és amerikai megszállási zóna egyesítése Bizónia néven (1947. január 1.); Nyugat-Németország is részesedett a Marshall-segélyből (1947. szeptember); Németország gazdasági kettéosztása az új nyugatnémet márka bevezetésével (1948. június 20.); Trizónia létrehozása a francia övezet csatlakozásával (1948. augusztus 1.); a nyugatnémet alkotmány elfogadása (1949. május 23.); végül a Német Szövetségi Köztársaság (1949. szeptember 20.) megalakulása.

¹⁰ SMITH 1992: 34.

¹¹ Múlt-kor/MTI 2008.

¹² A berlini léghíd (Operation Vittles) 1948. június 25. és 1949. október 6. között működött, amelynek során a szövetséges légierő 277 728 berepülést hajtott végre, 2,1 millió tonna árut (ennek 67%-a szén volt) szállított a berlinieknek. A feladat végrehajtása során 31 amerikai és 39 brit katona vesztette életét, 17 amerikai és 8 brit gép zuhant le (FISCHER 2005: 109–115).

hogy az amerikaiak milyen kötelezettségvállalást tennének Nyugat-Európa katonai védelmére. Az angolok azt kezdeményezték,¹³ hogy a NATO létrehozásához a tárgyalásokba vonják be Kanadát, Skandináviát és a Mediterráneum térségét, mert ettől az észak-atlanti régió stratégiai életképesebb lesz. A megbeszélések során a politikai követelmény is világossá vált, hogy csak demokratikus országokat lehet bevonni a védelmi szerveződésbe.¹⁴ Az amerikaiak is egyre inkább belátták, hogy a nyugat-európaiak egyedül nem tudják megvédeni Európát, nincs elegendő katonai/gazdasági erő a feladat végrehajtására, tehát olyan szerződést kell létrehozni, amely garanciákat is ad a tagországok védelmére (Észak-atlanti Szerződés 5. cikk).¹⁵ Végül 1949. április 4-én 12 ország (az Egyesült Államokon és Kanadán kívül a Brüsszeli Szerződés öt tagállama, az északi Dánia, Izland és Norvégia, valamint a déli Olaszország és Portugália) írta alá Washingtonban az Észak-atlanti Szerződést.

A NATO megalakulása és az első bővítés

A NATO tehát a nyugat-európai országok és az amerikai álláspont változásainak eredményeképpen jött létre.¹⁶ Az európaiak az amerikai légierő és az atombomba elrettentő hatása nélkül nem érezték magukat biztonságban a kommunista fenyegetéssel szemben. A védtelenség érzetét erősítette Bernard Montgomery brit tábornagy, a Brüsszeli Szerződés egyesült európai haderői főparancsnokának véleménye, akinek feladata szerint a Rajna vonalát kellett volna védelmezni, de azt nyilatkozta, hogy „a meglévő haderővel legfeljebb a Bretagne-félsziget csúcsát tudnám tartani, 48 óráig”.¹⁷ Növekedett az aggodalom Washingtonban is, hogy az európai biztonság hiánya zátonyra futtathatja a Marshall-tervet, több

¹³ 1948. március 11-én a norvég külügyminiszter, Halvard Lange javasolta a briteknek, hogy vonják be a tárgyalásokba Norvégiát, mert meg kellene előzni a szovjet–norvég barátsági szerződést, amely ráadásul norvég területvesztéssel is járna. A norvég „jelzés” alapján sürgette Ernest Bevin brit külügyminiszter Marshall amerikai külügyminiszternél a csatlakozási tárgyalások megkezdését. Idézi: DOCKRILL 1989: 715.

¹⁴ Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország már 1946. március 4-én nyilatkozatban kérte a spanyolokat, hogy buktassák meg a Franco-rendszert. Az Egyesült Államok 1950. november 4-én visszavonta a spanyol kormányzatot elítélő határozatot, és 1953. szeptember 26-án megállapodást kötött a spanyol kormánnyal, hogy légi és haditengerészeti támaszpontokat létesíthet Spanyolországban évi 250 millió dolláros gazdasági és katonai segély ellenében (MAGYARICS 2014: 739–743).

¹⁵ Az Észak-atlanti Szerződés 1994: 45–47.

¹⁶ GAZDAG 1997: 21–27.

¹⁷ Idézi: SMITH 1992: 37.

támogatást kell adni az európaiaknak. 1948. július 6-án megkezdődtek a megbeszélések az amerikai Külügyminisztériumban az Egyesült Államok, Kanada és a Brüsszeli Szerződés országai között. A tárgyalások szeptember 9-én fejeződtek be, a nyilatkozat kollektív katonai szerződés megkötését ajánlotta a tagállamoknak. Október végén a Brüsszeli Szerződés Konzultatív Tanácsa egyetértett a javaslattal, és december 10-én amerikai vezetéssel megkezdődött az Atlanti Szerződés kidolgozása. Washington közben igyekezett a Marshall-terv keretében segélyezett országokat rávenni a csatlakozásra, de a meghívott északi országok közül Írország és Svédország nem fogadta el a felkérést, Dánia és Norvégia viszont igen. Ekkor még „nem szólították meg” Görögországot és Törökországot a szövetségi tagsággal kapcsolatban. 1949. március 15-én hivatalosan meghívták azokat a jelöltországokat, amelyek nem vettek részt a szerződés szövegének kidolgozásában. Az Egyesült Államok a szövetséget a megalakulás után szinte azonnal jelentős gazdasági és pénzügyi segélyben részesítette. 1949. október 6-án a kongresszus 900 millió dolláros keretet¹⁸ hagyott jóvá a szövetség védelmi feladatainak támogatására a kölcsönös védelmi segélynyújtási törvény (Mutual Defence Assistant Act) keretében, amelyet a NATO az észak-atlanti térség védelmének kiépítéséhez használhatott fel.

A NATO 1949. szeptember 17-én kezdte meg működését, de Görögország és Törökország csatlakozása csak 1950-ben került napirendre. Az első tanácsi üléseken a NATO működésének egészével kellett foglalkozni. Ebben az időszakban alakult ki a NATO szervezeti-működési rendszere, a munkavégzés rendje, a védelmi tervezés rendszere, az állandó parancsnoksági rendszer. Az amerikai támogatásnak köszönhetően elindultak az infrastrukturális fejlesztések, amelyek ma a NATO biztonsági beruházási programja (NATO Security Investment Program, NSIP) keretében zajlanak. Ezt a hároméves időszakot a szakirodalom a NATO szervezeti-működési kereteinek kialakulásaként jellemzi.¹⁹

Az Észak-atlanti Tanács (ekkor még a tanács tagjai a tagországok külügyminiszterei voltak) először az *ötödik NAC-ülésszakon* (New York, 1950. szeptember 15–18.) foglalkozott a bővítéssel, amikor a fő téma Nyugat-Európa védelme volt. Ekkor a szövetségnek már volt érvényes stratégiai koncepciója,²⁰ folyt a hadászati-hadműveleti tervek kidolgozása, az állandó NATO-parancsnoksági rendszer (NCS) felállítása. Az ülésen a fő téma az európai védelem megerősítése volt, amelyhez *Görögország és Törökország felvételére*, valamint német katonai erők bevonására lett volna szükség. A NAC megtárgyalta és támogatólag további ügyintézésre

¹⁸ DOUGLAS 2008: 12.

¹⁹ NATO Archives [b].

²⁰ DC 6/2. 16.1.1950. The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area 1997.

bocsátotta a két délkelet-európai ország csatlakozási kérelmét, de a németek bevonását a NATO katonai terveibe nem fogadta el. Az amerikaiak összegyűjtötték mindazon javaslatokat (One Package Proposal), amelyek számításba jöhettek volna Európa védelmének megerősítése érdekében (amerikai erők megerősítése [4–6 hadosztály], német hadosztályok felállítása, francia és brit haderő-megerősítés, egységes NATO-vezetés), de a javaslatokat Franciaország a jaltai és a potsdami megállapodásra való hivatkozással elutasította.

Az Észak-atlanti Tanács legközelebbi alkalommal az *ottawai ülésen* (Ottawa, Kanada, 1951. szeptember 20.)²¹ foglalkozott a bővítés kérdésével. A bővítéssel kapcsolatos javaslat előkészítését a *Helyettesek Tanácsa* (Council Deputies) végezte, amely megvizsgálta a két ország csatlakozási kérelmét, lefolytatta a tagság megadásával kapcsolatos vitákat. Az USA erőteljesen támogatta a kérelmeket, Norvégia és Dánia kételyét fejezte ki az elképzeléssel kapcsolatban, azzal érvelve, hogy a Szovjetunió rossz néven veszi a NATO hatáskörének kiterjesztését a Földközi-tenger keleti területére. A török tagságot sokáig nem támogatta Nagy-Britannia sem, mert London közel-keleti paktumot szeretett volna létrehozni.²² Végül a Tanács egyetértett Görögország és Törökország meghívásával, megállapította, hogy a két országgal erősebb lesz az észak-atlanti térség védelme, és *felkérte a tagállamokat a ratifikációs folyamat lefolytatására*.

A csatlakozási tárgyalások menete *jelentős mértékben megegyezett a NATO-ban jelenleg érvényben lévő eljárásrenddel*,²³ azzal a különbséggel, hogy a dokumentumok akkor titkosak voltak (a határozat száma C/7–D/23). Az egyezőség azzal magyarázható, hogy *a bővítést az Észak-atlanti Szerződés 10. cikkéből vezették le*, sőt a négy

²¹ NATO Archives [a].

²² Először Közel-Keleti Védelmi Parancsnokságot akartak létrehozni Törökország, Pakisztán, Irán, Afganisztán és az arab országok bevonásával, a szervezés 1951. októberben elkezdődött, ami aztán arab támogatás hiányában meghiúsult. 1953-ban amerikai kezdeményezéssel újraindult a szervezés, amelybe fokozatosan vonták be az észak-közel-keleti országokat. A Bagdadi Paktum 1955. április 15-én lépett hatályba, Törökország, Irak és Nagy-Britannia részvételével, amelyhez az év során még csatlakozott Pakisztán és Irán. Lásd RÓZSA 1966: 137–146, 311.

²³ A NATO-csatlakozási folyamat szabályozása a szövetségben jelenleg hét lépést tartalmaz: 1. Csatlakozási szándéktárgyalások a NATO képviselőivel. 2. A meghívott kifejezi csatlakozási szándékát (Letter of Intent) a Szövetség felé, vázolja terveit. 3. A NATO-tagországok aláírják a csatlakozási jegyzőkönyvet (Accession Protocol). 4. A csatlakozási jegyzőkönyvet a NATO-tagországok ratifikálják. 5. A NATO-főtitkár felkéri a potenciális új tagot, hogy csatlakozzon az Észak-atlanti Szerződéshez. 6. A meghívott saját nemzeti eljárásai szerint csatlakozik a szerződéshez. 7. Amikor a meghívott letétbe helyezi csatlakozási okiratát (Instrument of Accession) az Egyesült Államok Külügyminisztériumánál, a meghívott formálisan NATO-taggá válik (vö. NATO [a]).

cikkből (*article*) álló csatlakozási jegyzőkönyv is állandóan „visszahivatkozott” a washingtoni szerződésre.

A jegyzőkönyv 1. cikkében felkéri a Görög Királyság kormányát és a Török Köztársaság kormányát, hogy csatlakozzon a módosított Észak-atlanti Szerződéshez. Felhívták a figyelmet arra, hogy a meghívott országok azon a napon válnak részes felekké, amikor az Egyesült Államok kormányánál letétbe helyezik csatlakozási okiratukat, és Washington erről értesíti a szerződési feleket.

A 2. cikk felhívta a figyelmet arra, hogy a két ország felvételével *módosítani kell a Szerződés 6. cikkét* (a szövetség földrajzi határait), illetve emlékeztette a szerződéses feleket a saját alkotmányos előírásaik szerinti nemzeti jóváhagyási folyamatra. A 3. cikk tájékoztatta a meghívott országokat, hogy akkor válhatnak a Szerződés részeseivé, ha a csatlakozási okiratot letétbe helyezik az Amerikai Egyesült Államok kormányánál, amely értesíti erről a részes feleket. A 4. cikk meghatározta a követendő eljárást, amely szerint a csatlakozási jegyzőkönyv (amely ugyanúgy, mint az Észak-atlanti Szerződés, angolul és franciául készült) akkor lép hatályba, ha a helyettes tanácsi képviselők megfelelő kormányzati felhatalmazással aláírják a jegyzőkönyvet.

A csatlakozási jegyzőkönyv rendelkezett arról, hogy a Washingtoni Szerződés 6. területi hatályt rögzítő cikkét *módosítani kell*. A cikk eredendően a következőképpen szólt:

„Az 5. cikk alkalmazása szempontjából az egy vagy több fél ellen irányuló támadásnak kell tekinteni a fegyveres támadást a Felek egyikének területe ellen Európában vagy Észak-Amerikában, Franciaország algériai megyéi ellen, a Felek bármelyikének Európában állomásozó erői ellen, a Felek egyikének joghatósága alá tartozó, az észak-atlanti térségben a Ráktérítőtől északra fekvő szigetek ellen vagy a Felek egyikének hajói vagy repülőgépei ellen ugyanebben a térségben.”²⁴

Ezt a cikkelyt váltotta fel a javasolt 6. cikk az alábbi megfogalmazással:

„Az 5. cikk alkalmazásában az egy vagy több fél elleni fegyveres támadást úgy kell tekinteni, mint amely fegyveres támadást foglal magában: (1) bármely fél területén Európában vagy Észak-Amerikában, Franciaország algériai megyéiben, Törökország területén vagy a felek bármelyikének joghatósága alá tartozó szigetekeken az Atlanti-óceán északi részén, a Ráktérítőtől északra fekvő területen;

²⁴ Az Észak-atlanti Szerződés 1994: 46.

(2) bármely fél haderején, hajóján vagy repülőgépén, amennyiben ezeken a területeken vagy azok felett tartózkodnak, vagy Európa bármely más olyan területén, ahol a Felek bármelyikének megszálló erői a Szerződés hatálybalépésének napján állomásoztak, vagy a Földközi-tengeren vagy az észak-atlanti térségben, a Rák-terítőtől északra.”

Ez a cikk ma is érvényben van, de 1963. január 16-án az Észak-atlanti Tanács megjegyezte, hogy a Franciaország korábbi algériai megyéivel kapcsolatos kikötések már nem alkalmazhatók, mivel Algéria 1962. július 1-jével független állam lett.

A csatlakozási jegyzőkönyvet a tagországok képviselői október 17. és 22. között írták alá, ami után a tagállamok ratifikálták a csatlakozási kérelmet. *Görögország és Törökország 1952. február 18-án lett a NATO tagja*, de már teljes jogú tagként vett részt a korszak legjelentősebb NAC-ülésén 1952. február 20–25. között Lisszabonban. A találkozón már döntöttek a görög és török fegyveres erők beillesztéséről a NATO-struktúrába, új NATO-parancsnokságok létrehozásáról Délkelet-Európában, a görög és török csapatok integrálásáról az 1952. évi haderőépítési tervekbe. A lisszaboni NAC-ülés nagyon ütőképes NATO-erők létrehozásával számolt (1952-ben 50 hadosztály, 4000 repülőgép, 704 hadihajó),²⁵ amihez igazán kellett az új csatlakozó országok fegyveres erői.

Görögország NATO-tagsága

Truman elnök híres „doktrína-beszédében” hosszasan érvelt Görögország támogatása mellett.²⁶ Szólt arról, hogy 1940 óta az ország német inváziót, négy évig tartó kegyetlen ellenséges megszállást és keserű belső viszályokat szenvedett el. Az ország infrastruktúrája és kereskedelmi flottája gyakorlatilag elpusztult, nagy volt a szegénység, az ország jelentősen lemaradt Európa többi részéhez viszonyítva. A II. világháború után zajlott polgárháború (amely 1949 októberében fejeződött be) az országot a két „tábor” közötti összecsapás egyik első csataterévé változtatta, ami tovább súlyosbította a sokat szenvedett történelmi ország helyzetét.²⁷ Görögország egyedül nem tud megküzdeni a problémáival, miután Nagy-Britannia sem tudja tovább támogatni. Görögországnak segítséget kell kapnia ahhoz, hogy önfenntartó

²⁵ SERFÖZŐ 1959: 32.

²⁶ Harry S. Truman amerikai elnök beszéde a kongresszusban 1947. március 12-én: National Archives 1947

²⁷ NATO History 2019.

és önbecsülő demokráciává váljon. Ezért az elnök segítséget ígért Athénnek. Az ország egy évvel a polgárháború után csapatokat (1200 fő) küldött Dél-Koreába, hogy támogassa az ENSZ-műveletet. A koreai háború segítette a görög kormányt abban a döntésben, hogy elkötelezze magát a nyugati világ mellett.

Görögország egyik legnagyobb biztonsági kihívása évtizedeken át az 1200 km hosszú északi határának védelme volt, amelyen Albániával, Jugoszláviával és Bulgáriával osztozott. Josip Broz Tito Jugoszláviájával jó volt a szomszédsági viszony, Albániával voltak problémák, de a kommunista Bulgária annexiós külpolitikája és erős hadserege már fenyegetést jelentett Athén számára. Másfelől Athénnek érvényt kellett szereznie specifikus biztonsági érdekeinek is, mindenekelőtt Törökországgal szemben. Délkelet-Európa olyan régió, ahol az egymást átfedő nemzeti igények már régóta fennálltak. Görögország stratégiai szerepét és fontosságát elsődlegesen az határozza meg, hogy szárazföldön, vízen és a levegőben egyaránt kihagyhatatlan összekötő és közvetítő kapocs kelet–nyugati és észak–déli irányban Nyugat-Európa, továbbá a Közel-Kelet, Közép- és Délkelet-Európa, valamint a Közel-Kelet és a Fekete-tenger térsége között.²⁸ A NATO-tagságtól azt várták a görögök, hogy segítsen a regionális feszültségek megoldásában, szabjon gátat az esetleges eszkalációs folyamatoknak, valamint nyújtson védelmet egy esetleges bolgár támadás ellen (Bulgária 1964-ben mondott le területi követeléseiről).²⁹

Az északi határok védelme mellett Görögországnak döntő fontosságú volt a végtelen partvonal és a számtalan sziget védelme is. Miután a II. világháborúban és a polgárháborúban a görög fegyveres erők súlyos veszteségeket szenvedtek, a harci tapasztalatok és a külföldi segítség (brit, amerikai) ellenére nagy kihívást jelentett az ország érdekeinek és területének védelme. Az Egyesült Államok 1947 után jelentős kölcsönös védelmi segélynyújtási programokkal támogatta a hellén hadsereget, ami azonban nem volt elegendő a haderő széles körű modernizációjához. A gazdasági újjáépítés miatt a görög kormány csak lassan tudta emelni az egyébként is magas, a GDP mintegy 25%-át kitevő katonai költségvetést. A Marshall-tervből Görögország összesen 706 millió dollárban részesült.³⁰ A haderő a katonai

²⁸ FORGÁCS 2000.

²⁹ Görögország biztonságának megteremtése érdekében nemcsak a NATO-ra támaszkodott, 1953-ban részévé vált a Balkán-paktumnak is. A barátsági és együttműködési szerződést a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, a Görög Királyság és a Török Köztársaság írta alá (1953. február 28., Ankara), amelyet a politikai együttműködésről és kölcsönös segítségnyújtásról szóló szövetségi szerződés követett (1954. augusztus 9., Bled). A Balkán-paktum nem tudta betölteni deklarált céljait, Görögország biztonsága jelentősen nem nőtt.

³⁰ HANTIMÄKI–SCHOENBORN–ZANCHETTA 2012: 18.

feladatok mellett részt vett a mezőgazdasági és az építési munkákban, közreműködött a katasztrófák következményeinek felszámolásában.

Görögország taggá válását az is segítette, hogy a demokrácia szülőhelyéről ismert Görögország nyelve, kultúrája és történelme mindenütt jelen van a nyugati kultúrákban. Ezt a Nyugat iránti affinitást és orientációt 1952-ben erősítették meg Görögországnak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez való csatlakozásával. A szövetség tagsága az ország identitását véglegesen a Nyugathoz kötötte, Görögország külpolitikájának egyik meghatározó pillérévé vált.

Az ország – Törökországgal együtt – már teljes jogú tagként vett részt a liszaboni ülésen, ahol Szofoklész Venizélosz külügyminiszter a következőképpen beszélt az ország tagsági céljáról: „Meg vagyunk győződve arról, hogy a kollektív védelem valóban hatékony rendszerének megszervezése *a legjobb eszköz a béke megőrzésére*, valamint az igazságosság és a szabadság biztosítására a görög nemzet legelkeesebb törekvéseinek teljesítésében.”³¹ A csatlakozási okiratot I. Pál király 1952. február 11-én írta alá Athénban. Görögország NATO-tagsága annyira fontos volt, hogy a szövetség hároméves történetében először a NATO-központ az észak-atlanti közösséget népszerűsítő kommunikációs kampányt szervezett a mediterrán országban. A NATO-karaván nevű kiállítás 1952. szeptember 2-től november 2-ig volt nyitva, amelynek során 750 ezer látogató ismerkedett az észak-atlanti szervezettel Athénban és Thesszalonikiben.

A csatlakozási időszakban a görög biztonság- és védelempolitika teljes mértékben alá volt vetve az USA-nak és a NATO-nak, önálló görög védelmi doktrínáról az 1950-es évek elején nem beszélhattünk. A görög fegyveres erőket (a szárazföldi és légierőcsapatokat teljesen, a haditengerészetet részlegesen) alárendelték a NATO-parancsnokságoknak, szövetséges kötelezettségük elsődlegesen az ország „belső biztonságának a fenntartása és szavatolása” volt. „Északról jövő támadás esetén” a görög katonai erő szerepe arra korlátozódott, hogy a NATO-főerők megérkezéséig az első támadó hullámot feltartóztassák. NATO-offenzíva esetén a görög haderő feladata – a szövetséges erőkkel együttműködésben – a Balkán irányába történő támadó tevékenység volt. A csatlakozáskor a görög fegyveres erők nagysága 135 ezer fő volt (szárazföldi erők 105 ezer [10 hadosztály], légierő 20 ezer [10 harci repülőszázad], haditengerészet 10 ezer [100 úszó egység]). A sorkatonai szolgálat ideje mindhárom haderőnemnél 2 év volt.³² A katonai kiadások 1952-ben 2655 millió drachmát tettek ki, ami csak nominális emelkedést

³¹ NATO History 2019.

³² SERFŐZŐ 1959: 263–272.

jelentett a csatlakozási tárgyalások évéhez viszonyítva (1951-ben 2615 millió drachma volt).³³

A görög szárazföldi erőket az Izmirben lévő Délkelet-európai Szövetséges Szárazföldi Erők Parancsnokságáról (LANDSOUTHEAST) vezették egy Thesszalonikiben felállított előretolt vezetési pontról (TACP). Az izmiri parancsnokságot amerikai tábornok vezette, akinek görög helyettese is volt. A görög királyi légierőt szintén Törökországból vezették a 6. Szövetséges Harcászati Légierő Parancsnokságáról. A NATO-erőkön kívül az Egyesült Államokkal 1953-ban kötött kétoldalú szerződés alapján amerikai légierő- és haditengerészeti bázisokat, radarhálózatot hoztak létre az ország területén, a legnagyobb létesítmények Athén mellett (Elefszína), az Attika-félszigeten, Kréta szigetén és Láriszában települtek. Rövid időn belül Görögországban már 5000 amerikai katona állomásozott. A királyi haditengerészet 1952-ben a legkisebb haderőnemet alkotta, annak ellenére, hogy Görögország nagy tengeri nemzet, sok évszázados múlttal rendelkező hatalmas kereskedelmi hajózási ágazattal. A haditengerészeti erőkből azonban csak a tengeralattjáró-flottát (7 db tengeralattjáró) rendelték alá a Földközi-tengeri Szövetséges Parancsnokságnak (AFM, Málta), azt is a délkelet-körzeti parancsnokságon keresztül, amely Athénban települt. A felszíni flotta csak a technikai modernizáció után (új rombolók, fregatok stb.) került át NATO-vezetés alá, lépcsőzetes megoldással.

Törökország csatlakozása a NATO-hoz

Truman elnök a Kongresszusnak tett indítványában 400 millió dolláros segélyt javasolt Törökország megsegítésére.

„Törökország mint független és gazdaságilag stabil állam jövője nem kevésbé fontos a világ szabadságszerető népei számára, mint Görögország jövője. A mai Törökország körülményei jelentősen eltérnek Görögországtól, az ország megmenekült a háborús katasztrófától. A háború alatt az Egyesült Államok és Nagy-Britannia anyagi segítséget nyújtott Törökországnak. Most az országnak megint szüksége van a támogatásunkra, integritásának fenntartása elengedhetetlen a rend megőrzéséhez a Közel-Keleten.”³⁴

³³ RÓZSA 1966: 311.

³⁴ National Archives 1947.

1952. február 20-án, a NAC liszaboni ülésén Mehmet Fuat Köprülü török külügyminiszter bemutatkozó beszédében hangsúlyozta, hogy Törökországban a NATO „olyan lelkes szövetségesre talál, amely jó szívvel együttműködik a szövetségesekkel, és kész teljes részt vállalni a szerződés céljainak megvalósítását szolgáló erőfeszítésekből”. Az ország helyét és szerepét geopolitikai és -stratégiai elhelyezkedése, valamint a mindenkor aktuális török politika határozta meg. Törökország ellenőrzése alatt van a Boszporusz, a Fekete-tengerből a Földközi-tengerre vezető egyetlen kijárat, birtokában vannak az égei- és a fekete-tengeri szorosok parti sávjai. Az ország központi fekvése Európa, a Balkán, a Szovjetunió (Kaukázus, Közép-Ázsia), a Közel-Kelet és Észak-Afrika között – hidegháborús szóhasználatban – „elsüllyeszthetetlen repülőgép-anyahajó” szerepet adott az új tagállamnak. Így Törökország – ahogyan ezt Davutoğlu írta ismert könyvében – „geopolitikai szempontból a szárazföldi és tengeri hatalmi központok kelet-nyugat és észak-dél irányú hatalmi küzdelmeinek és átjáró területeinek központjában helyezkedik el.”³⁵

Törökország erős kül- és belpolitikai okok miatt kereste a NATO-tagságot, és a szervezet megalakulását követően szinte azonnal jelezte csatlakozási szándékát. Külpolitikai szempontból egyfajta védelmet keresett a szövetségnél a Szovjetunióval szemben, hiszen Moszkva már 1945 júliusában felszólította Ankarát két határ menti – korábban az orosz birodalom fennhatósága alá tartozó – török tartomány visszaszolgáltatására, illetve a Boszporusz felügyeleti jogának átadására. Az 1936-os Montreux-i Egyezmény³⁶ Törökországot hatalmazta fel a Boszporusz felügyeletével, és azzal a joggal, hogy csak a Fekete-tenger mentén lévő országok áthaladását engedélyezze. A II. világháborút követően azonban a szovjetek – török tiltakozás ellenére – szerették volna elérni az egyezmény felülvizsgálatát, hogy jelentős szerepet kapjanak a Boszporusz ellenőrzésében. A nagyobb szerep betöltésével a szovjet vezetés szabad utat kapott volna a kulcsfontosságú – a Földközi-tengert és a Fekete-tengert összekötő – kereskedelmi útvonalakhoz, illetve kiterjeszthette volna katonai befolyását a mediterrán régióban. Félve attól, hogy a szovjet kontroll térnyerése a Boszporusz vonatkozásában más kulcsfontosságú kereskedelmi területeken – a Panama-, illetve Szezei-csatornánál – is negatív precedenst teremtené, az USA nem hivatalosan támogatni kezdte Törökországot, az USS Missouri

³⁵ DAVUTOĞLU 2016: 116.

³⁶ A Montreux-i Egyezmény a tengerszorosok uralmát szabályozó nemzetközi hajózási szerződés (Montreux Convention Regarding the Regime of the Straits, 1936. július 20., Montreux, Svájc), amely Törökország számára szavatolja az ellenőrzési jogok kizárólagosságát a Boszporusz és a Dardanellák tengerszoros felett polgári és katonai hajók áthaladását tekintve. Katonai tekintetben elsősorban a nem fekete-tengeri országok hadihajóinak mozgását korlátozza. A szerződés ma is fontos szerepet játszik az orosz–ukrán háborúval kapcsolatos tengeri hajózást illetően.

repülőgép-hordozó Isztambulba küldésével világos üzenetet küldött a Szovjetunió-nak.³⁷ Ezen túl 1946-ban Törökország legközelebbi tanúja volt annak, hogyan tartják a kommunista gerillák rettegésben Görögországot. A török vezetés ezért erős szövetségest keresett arra az esetre, ha ellenséges támadás érné az országot. Ankara tisztában volt azzal, hogy egyedül nem lenne képes visszafogni a szovjet hatalmi ambíciókat, és a török haderő képtelen lenne egy szovjet támadás elhárítására.³⁸ Amikor az észak-koreai csapatok átlépték a 38. szélességi fokot, és kirobbantották a koreai háborút, Törökország azonnal elítélte a támadást, és Dél-Korea megsegítésére szárazföldi csapatokat ajánlott fel. Egy dandárnyi erőt (kb 4500 katonát) küldött a koreai félszigetre, amely – a nagyhatalmakat leszámítva – a legnagyobb volt az akkori NATO-tagországokhoz viszonyítva.

A szovjet terjeszkedés elleni erősítésen túl Törökország elsődleges célja volt az is, hogy megerősítse politikai-gazdasági kötődését a Nyugathoz. Törökország – szekuláris és liberális államként – a nyugati politikai rendszerekhez tartozónak vallotta magát, kifejezve ezzel a kommunista ideológiától való különbözőségét. A török vezetők szemében a NATO-hoz tartozás nem csupán védelmi szövetséghez való kapcsolódást jelentett, hanem kifejezte Törökország törekvését a nyugati politikai, társadalmi és kulturális rendszerhez tartozásra. Világossá vált, hogy belső gazdasági nehézségeivel (magas infláció, a vidék súlyos elmaradottsága, haderő-modernizáció szükségessége) csak nyugati segítséggel tud megbirkózni. A Marshall-segély jelentette gazdasági segítség (200 millió dollár), a meghívás az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezetbe (Organization for European Economic Cooperation, OEEC) javította az ország nyugati kapcsolatait, segítette a mezőgazdasági és ipari fejlesztést.³⁹ A NATO-tagságnak voltak politikai feltételei, ezért az ország vezetése tudatosan törekedett belpolitikai változásokra is, 1946-tól demokratikus többpártrendszert alakított ki. 1950-ben az ellenzéki kormány, a Demokrata Párt került hatalomra, a NATO-csatlakozási okiratot már a demokrata színekben politizáló Mahmut Celâl Bayâr török elnök írta alá. A belpolitikai változásokat segítette a Truman-doktrínában meghirdetett politikai és katonai támogatás is. Törökország az első lépcsőben, 1947–1949 között 175 millió dollárt kapott a török fegyveres erők támogatására (szárazföldi haderő 89, légierő 52, haditengerészet 24 millió, infrastruktúra-fejlesztésre [utak, raktárak] 10 millió dollár).⁴⁰ A katonai segélyekből megkezdték a repülőterek korszerűsítését (Ankara, Isztambul, Adana), illetve a Szovjetunióval határos, kevésbé

³⁷ WILLIAMS 2013: 2–5.

³⁸ EGERESI 2013.

³⁹ Sveinbjorn 2012.

⁴⁰ SERFŐZŐ 1959: 241–248.

lakott területeken az út- és vasúthálózat építését. A NATO-tagságig megkapták a 400 millió dollárból fennmaradó összeget, 1957-ig összesen 2 milliárd dollár támogatást kaptak elsősorban hadszíntér-előkészítési feladatokra.

A csatlakozás után a török fegyveres erők hármas feladatot kaptak: 1. hadműveletek folytatása a Közel-Keleten és a Balkánon; 2. a török földön létesített NATO-támaszpontok biztosítása; és 3. a Boszporusz és a Dardanellák lezárása. Törökország 1952-ben mintegy félmillió létszámú fegyveres erővel rendelkezett (400 ezer fő szárazföldi [20 hadosztály], 20 ezer fő légierő [16 repülőszázad], 25 ezer fős haditengerészet [120 hajóegység], 25 ezer fő nemzeti gárda), a sorkatonai szolgálat haderőnemenként változott (a szárazföldi és légierő-csapatoknál 2-2 év, a légierőnél 3 év). A katonai költségvetés nagysága 1949-től folyamatosan emelkedett, 1952-ben 725 millió török font volt.⁴¹ A NATO már a tagsági felvételnél határozott arról, hogy a szárazföldi és légierő-csapatok azonnal, a haditengerészeti erők pedig fokozatosan kerülnek NATO-vezetés alá.⁴² Alig száradt meg a tinta a csatlakozási okiraton, a NATO két parancsnokságot hozott létre a nápolyi Dél-európai Szövetséges Erők Parancsnokságának (AFSOUTH) alárendeltségében. A török szárazföldi csapatok a Délkelet-európai Szövetséges Szárazföldi Erők Parancsnoksága (LANDSOUTHEAST) alárendeltségébe kerültek, amelyet 1952. június 11-én nyitottak meg Izmirben. A hadművelési parancsnokság felelősségi területe a Kaukázustól Görögország nyugati partjaiig terjedt, három ország (Görögország, Egyesült Államok és Törökország) alkotta. A LANDSOUTHEAST volt felelős a török és görög szárazföldi erők hadművelési vezetéséért válság vagy NATO-t érintő katonai konfliktus esetén. 1953 októberében Izmir mellett állították fel a 6. Szövetséges Harcászati Légierő Parancsnokságot is (6. ATAF), amely a két ország (Törökország, Görögország) légvédelmét látta el. Az ATAF-hoz tartoztak a török és a görög királyi légierő harcászati parancsnokságai, amelyeket brit és olasz légi egységek is támogattak.

Összefoglalás

A NATO bővítéspolitikáját a szövetség megalakulása után a szovjetfenyegetettség-percepció vezérelte, de a tagsági meghívásnak még ebben a helyzetben is láthatóan voltak politikai (demokratikus állami berendezkedés) és katonai követelményei (10. cikk). A bővítés szempontjait a szövetség formálisan csak 45 évvel később, 1995-ben, a kelet-közép-európai országok meghívása előtt fogalmazta meg a NATO bővítési

⁴¹ RÓZSA 1966: 311.

⁴² NATO [b].

tanulmányában.⁴³ A cikk bizonyítja, hogy a szövetségnek (az Egyesült Államoknak) számos oka volt arra, hogy felvegye Törökországot és Görögországot a NATO-ba, aminek következtében 1952. február 18-tól már 12 országból 14 tagállamú szervezetté vált a szerződés. Mivel a korai hidegháborús helyzetben a NATO a Szovjetunió ellen fegyveres összecsapásra készült, Görögország és Törökország azon kevés szövetséges közé tartozott, amelynek geopolitikai elhelyezkedése hadászati előnyt jelentett a szövetség számára: kialakult a NATO délkelet-európai szárnya.

A két ország geostratégiai előnyei a hidegháború után sem változtak, ma is nagy stratégiai jelentőségű régió középpontjában helyezkednek el, még ha Athén és Ankara eltérően is értékeli saját országának biztonságpolitikai jelentőségét. Gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy az 1990-es évektől a politikai instabilitás és az Európa periferiáján jelentkező aszimmetrikus fenyegetések válnak a kontinens első számú biztonsági prioritásává. Eleinte a balkáni instabilitás volt a NATO biztonságpolitikai fókuszában, majd a 9/11-i és az Európában elkövetett terrorista támadások a tágabb Közel-Keletre összpontosították a figyelmet. Mindkét ország hozzájárulása sokat jelentett az új típusú biztonsági fenyegetések kezelésében. A 2011. évi arab tavasz, a 2014-es ukrán válság, a nagy európai migrációs krízis, az ISIS elleni koalíciós háború folyamatos kihívások elé állította a szövetséget és a két országot a tágabb Közel-Keleten és Észak-Afrikában. A bonyolult biztonsági helyzet, a sokszereplős fegyveres konfliktusok, a megoldások bonyolultsága viszont többször idézett elő olyan helyzetet, amikor a két ország kül- és biztonságpolitikája eltért a NATO-nagyhatalmak vagy az Egyesült Államok érdekeitől. Az Oroszországgal ápolt speciális viszony sokszor megterhelte a két országot és a NATO viszonyát, különösen Törökország esetében, most viszont az orosz–ukrán háborúban ezek a kapcsolatok a nyugati közösségnek is hasznosak lehetnek. Athén és Ankara *egyformán hasznos tagja* volt a NATO-nak az elmúlt hét évtizedben, jelentős hozzáadott értéket képviseltek a térségi és szövetségi biztonsági problémák megoldásához. De ez fordítva is igaz, hiszen az elmúlt hét évtizedben Görögország és Törökország számos, a NATO-tagságából *eredő előnyt* élvezett, beleértve a szuverenitását érintő szovjet fenyegetések elleni védelmet, illetőleg a közel-keleti konfliktusok okozta veszélyek elhárítását. *A februári 70. évforduló bizonyítja, hogy a szövetség jó döntést hozott Görögország és Törökország NATO-felvételével.*

Kétségtelen tény, hogy a két ország közötti feszült kapcsolatok az évtizedek során befolyásolták a NATO-ban való részvételük hatékonyságát. A szövetség azonban mindig csillapítóan hatott az időnként feltörő konfliktusokra, segítette a súrlódások

⁴³ NATO 1995.

megoldását. A NATO-n belüli együttes erőfeszítések felszínre hozták a régió stabilitásával kapcsolatos közös aggodalmakat, segítették meghaladni a tiszta nemzeti érdekeket, bemutatták, hogy a két ország együttműködése milyen jelentős mértékben járulhat hozzá a Szövetséghez. Eddig a kritikus események sohasem vezettek teljes szakadáshoz, valószínűleg ez így lesz a jövőben is. A két fél (a NATO és a két ország, Görögország és Törökország) kapcsolatában várhatóan tovább folytatódik az „árapályjelenség”, mindig lesznek feszültségre okot adó események, döntések, helyzetek, amit azonban ellensúlyoznak azok az előnyök, eredmények, hasznok, amelyek Athén és Ankara, valamint a NATO közötti pozitív viszonyból származnak. A globális és az európai biztonsági helyzet állandóan változik, egy dolog azonban biztos, mindkét fél, a két elsőként csatlakozó ország és a NATO/Nyugat egyformán nagyot veszítene azzal, ha teljesen felmondanák szövetségüket. A fenyegetések a világban ugyan különbözőek, azonban egész egyszerűen túl nagyok ahhoz, hogy külön-külön lehessen azokat kezelni.

Felhasznált irodalom

- Alpha History [é. n.]: *The Truman Doctrine Speech to Congress (1947)*. Online: <https://alphahistory.com/coldwar/truman-doctrine-congress-speech-1947/>
- Az Észak-atlanti Szerződés (1994). In DEMETER György (szerk.): *A változó NATO. Dokumentumok 1989–1994*. Budapest–Brüsszel: Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet – NATO Office of Information and Press.
- BOGNÁR Károly (2009): *A világrend változásának folyamata (1945–2006)*. Budapest: ZMNE.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2016): *Stratégiai mélység. Törökország nemzetközi helyzete*. Ford. Nagy Marietta. Budapest: Antall József Tudásközpont.
- DC 6/2. 16.1.1950. The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area (1997). In Gregory W. PEDLOW (szerk.): *NATO Strategy Documents 1949–1969*. [H. n.]: NATO. Online: www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500116a.pdf
- DOCKRILL, Michael L. (1989): Forging the Alliance: NATO 1945–1950 by Don Cook. *International Affairs*, 65(4), 715. Online: <https://doi.org/10.2307/2622606>
- DOUGLAS, Frank R. (2008): *The United States, NATO, and a New Multilateral Relationship*. Westport, CT – London: Praeger Security International.
- EGERESI Zoltán (2013): *Mérlegen a NATO-tagállamok: Törökország*. Online: www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO-NETto_TUR_Final.pdf
- FISCHER Ferenc (2005): *A kétpólusú világ 1945–1989*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- FORGÁCS András (2000): Görögország és a NATO, a görög nemzetbiztonsági stratégia. *Hadtudomány*, 10(1), 3–14.
- FÜLÖP Mihály (2018): *Az elfelejtett béke. Tanulmánykötet a párizsi magyar békeszerződés életbeléptetésének 70. évfordulóján*. Budapest: Dialóg Campus.

- GAZDAG Ferenc (1997): Az első negyven év. A NATO 1949–1989 között. In DUNAY Pál – TÁLAS Péter (szerk.): *Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete. Tanulmányok és dokumentumok*. Budapest: Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet.
- HANHIMÄKI, Jussi M. – Benedict SCHOENBORN – Barbara ZANCHETTA (2012): *Transatlantic Relations Since 1945*. London – New York: Routledge. Online: <https://doi.org/10.4324/9780203121399>
- MAGYARICS Tamás (2014): *Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Mitosz és valóság: érdekek és értékek*. Budapest: Antal József Tudásközpont.
- Múlt-kor/MTI (2008): Fényképekkel jubilál a berlini blokád. *Múlt-kor*, 2008. június 23. Online: https://mult-kor.hu/20080623_fenykepekkel_jubilal_a_berlini_blokad
- National Archives (1942): *Offensive Strategy in the Mediterranean*. JP(42)990. JIC(42)462. Cos(42)430(0). Online: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192290>
- National Archives (1947): *Truman Doctrine (1947)*. Online: www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine
- NATO (1995): *Study on NATO Enlargement*. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm
- NATO (2022): *Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg and US President Joe Biden at the Start of the 2022 NATO Summit*. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_197374.htm?selectedLocale=en
- NATO [a]: *Enlargement and Article 10*. Online: www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm
- NATO [b]: *Türkiye and NATO*. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm
- NATO Archives [a]: *Communique Issued at the end of the Seventh Session of the North Atlantic Council, Ottawa, September 20, 1951. C/7–D/29*. Online: https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/9/19742/C_7-D_29_ENG.pdf
- NATO Archives [b]: *North Atlantic Council 1st to 9th Session*. Online: <https://archives.nato.int/informationobject/browse?ancestor=2321&topLod=0&view=card&onlyMedia=1>
- NATO History [@NATOHstory] (2019): Introducing Greece. [The Atlantic Community Series – NATO documentaries]. *YouTube*, 2019. július 9. Online: www.youtube.com/watch?v=oLo-GZSrF4o
- RÓZSA István szerk. (1966): *NATO, CENTO, SEATO, OAS*. Budapest: Kossuth.
- SERFÖZŐ László szerk. (1959): *A NATO államok hadereje*. Budapest: Zrínyi.
- SMITH, Joseph (1992): *A hidegháború 1945–1965*. Ford. Gyarmati Angéla. Budapest: IKVA.
- Sveinbjørnt [@sveinbjornt]: The Atlantic Community – Turkey (1950s NATO Documentary). *YouTube*, 2012. szeptember 10. Online: www.youtube.com/watch?v=YdVgUGAaWoQ
- WILLIAMS, J. Joseph (2013): *From Solid to Shaky: The Strained Alliance between Turkey and NATO*. Oxford: Center for the Study of Law and Public Policy. Online: <http://robertsoncentre.org/research-papers/Williams.Turkey%20and%20NATO.22pp.APPROVED.051817.pdf>
- Wilson Center [é. n.]: *The Marshall Plan, Speech by US Secretary of State George C. Marshall. History and Public Policy Program Digital Archive, Congressional Record. 1947. június 5*. Online: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116183.pdf?v=84b7b83a937f3496657b20coa2654ce1>